

Struinen

in de Amsterdamse Waterleidingduinen

nr. 109 | Zomer 2021

waternet

waterschap amstel gooi en vecht
gemeente amsterdam

**Bezoekerscentrum
De Oranjekom**
Eerste Leijweg 6
Tegenover Vogelenzangseweg 21
2114 BH, Vogelenzang
T 020-6087595 | E awd@waternet.nl
Open: dinsdag t/m zondag
10.00 – 16.30 uur

Toegang

U bent elke dag van harte welkom tussen zonsopkomst en zonsondergang, ook buiten de paden.

- Toegangskaart verplicht vanaf 18 jaar
- Geen toegang voor honden
- Geen toegang voor fietsen en andere voertuigen
- Kijk voor alle voorwaarden op awd.waternet.nl

“Samen beetje in beweging blijven”

Ria (86) en Jan (90) Straathof woonden vanaf 1963 decennialang in Ruigenhoek, op een steenworp afstand van de duinen. In de bijna zestig voorbijjare jaren zagen zij de natuur flink veranderen. “Vroeger was er meer te zien.”

“In de jaren zeventig waren er minder paden en nauwelijks wandelroutes”, herinnert Ria Straathof zich. “We maakten onze rondwandelingen vaak op het gevoel. Dat deden we het liefst struinend, van de paden af. Er waren toen nog volop konijnen en fazanten in het duin en eekhoorns in de bosgebieden. Eekhoorns zien wij nu nog zelden. Damherten en vossen kwamen er voor in de plaats. Ook bijzonder, maar de grote variatie aan soorten is wel ver-

dwenen. Het duin was vroeger ook bloemrijker. Er was gewoon meer te zien.”

“Mijn man en ik hadden een bloembollenbedrijf in Lisse. Vanwege ons bedrijf en de gezinsdrukten kwamen we aanvankelijk slechts zo nu en dan in de duinen. Wel trainde ik er altijd voor de Vierdaagse. Tegenwoordig wandelen we hier nog zeker eens per week. Om van de rust te genieten. Dus komen we vooral door-deweeks. Vroeger liepen we al snel vijftien duinkilometers. Nu zijn we al tevreden na twee kilometer. We lopen nog altijd het liefst over onverharde binnenpaadjes. Jazeker, dat doen we met de rollator. Soms best lastig, maar dat geeft niets. We willen hier samen gewoon een beetje in beweging blijven.”

Nectarrijke bloemenzee

Bloeiende, nectarrijke duinplanten zoals slangenkruid en koningskaars zijn door overbegrazing zeldzaam geworden in de Waterleidingduinen. Nu deze soorten extra bescherming krijgen in damhertwerende rasters, zijn ze weer vaker te bewonderen.

Dit voorjaar publiceerden onderzoekers de voorlopige resultaten van een experiment met damhertwerende duinrasters (exclosures). Het verslag concludeert dat waar in rasters overbegrazing is gestopt, het aantal nectarrijke bloemen vele malen groter is dan erbuiten, waar herten nog ongestoord hun gang kunnen gaan. Wie van de paden af, struinend langs een raster loopt, of er op de Rode route Panneland (zie p. 12) doorheen wandelt, ziet naast slangenkruid en koningskaars ook meer duinviooltjes en dagvlinders zoals de heivlinder.

Slangenkruid

Groeit op droge, kale en braakliggende (zand) grond. Komt van nature veelvuldig voor in kalkrijke duinen. Bloeit in de Waterleidingduinen van half juni tot augustus. Slangenkruid wordt bestoven door hommels en wilde bijen. Dankt de naam vermoedelijk aan een Romeinse arts die meende dat de wortel helpt tegen slangen-

beten. Slangenkruid staat maandenlang in bloei. Ieder dag openen nieuwe bloemen, zodat het onder insecten een zeer geliefde plant is.

Duinviooltje

Deze vroege voorjaarsbloeier is door de koude lente dit jaar nog tot vroeg in de zomer in het duin te vinden op kaal zand. Nu op de meeste plaatsen vooral als solopiant te zien. Binnen exclosure-hekwerk krijgen duinviooltjes de kans om net als vroeger uit te groeien tot bloemrijke bossen die van veraf opvallen door hun paarse gloed. Rupsen van de kleine parelmoervlinder leven op duinviooltjes.

Koningskaars

Bloeiende koningskaarsen kunnen tot wel twee meter hoog worden. Wie deze prachtige gele kandelaars in bloei wil zien, kan tot in de herfst terecht in Panneland (via de gelijknamige ingang). Op oude akkertjes staan verspreid groepjes koningskaars dicht bij elkaar. Samen met slangenkruid levert koningskaars een belangrijke bijdrage aan nectar voor bijen, vlinders en andere insecten. Mocht u Panneland met zonnig weer bezoeken, zoemen er volop insecten rond bloeiende koningskaars.

Duinviooltje

Koningskaars

Heivlinder

Zodra in de natuur het nectaraanbod toeneemt, trekt dat al snel insecten aan. Kunnen deze nectarrijke planten ook nog eens ongestoord doorgroeien, is het helemaal feest. Zo profiteert de heivlinder binnen exclosures van de nectar

van grote tijm, buntgras en rood zwenkgras waar hij eitjes op afzet. Binnen de rasters zijn in 2020 al meer heivlinders gezien dan erbuiten. Is met wat geluk van juli tot september te zien in de binnenduinen en in de zeeduinen.

Rasters al na één jaar succesvol

In de Waterleidingduinen zijn zestien gebieden met hekwerk afgesloten om planten en dieren te beschermen tegen overbegrazing door damherten. Binnen de rasters bloeien nu weer nectarplanten en worden bomen en struiken niet meer kaalgevreten. “Deze zomer wordt het heel mooi”, verwacht projectleider Mark van Til.

Optimistische, blijde ecologen lijken vaak zeldzaam in ons dichtbevolkte land vol natuur- en milieu-uitdagingen, maar in de Waterleidingduinen kunt u ze komende jaren zomaar tegenkomen. De natuur die zich binnen damhertwerende rasters ontwikkelt, stemt hen hoopvol. De eerste voorlopige onderzoeksresultaten bevestigen hun verwachtingen: de plaatsing van exclusures blijkt al in het eerste jaar vruchten af te werpen.

“Het was voorjaar 2020 door de langdurige droogte nog even spannend”, vertelt projectlei-

der Mark van Til, “maar toen de zomerregens in het duin neerdaalden, ontpopte zich in verschillende exclusures binnen korte tijd een fantastische bloemenzee. Dat hadden we al jaren niet meer gezien. Ik herinner me nog de pracht van het Rozenwaterveld van voor die tijd, maar die weelde is vanaf 2015 ingestort door vraatschade van het - toen nog - toenemende aantal damherten.” Buiten de exclusures lijken de duinen weliswaar nog altijd op een golfbaan. “Maar binnen het hekwerk”, zegt Van Til, “zien we eindelijk weer terug hoe de Waterleidingduinen er in voorjaar en zomer bij horen te liggen.”

Slangenkruid

Het beschermende hekwerk is onder meer geplaatst in duingraslanden, vochtige duinvalleien en struwelen op het Rozenwaterveld, in de Haasvelderduinen, op het Groot Zwartevelde, bij Panneland en op de Pollenberg. In totaal gaat het

om veertig hectare uitgerasterde natuur waar kwetsbare soorten voorkomen zoals parnassia, duinviooltje, borstelkrans, slangenkruid, moeraswespenorchis en duinparelmoervlinder. Onderzoeker Daan Kinsbergen en anderen houden daar tot tenminste 2025 in onderzoeksvakken minutieus bij of en hoe kwetsbare duinve-

“Binnen hekwerk zien we hoe duinen er bij horen te liggen.”

getatie zich herstelt. Ook onderzoeken ze hoe bijvoorbeeld mieren, sprinkhanen en dagvlinders reageren en wordt getest wat de effecten zijn op het bodemleven. De hoofdvraag van het langjarige onderzoek luidt: wat is het effect als grote grazers zoals damherten voor langere tijd op afstand achter hekken worden gehouden.

De onderzoekers vergelijken de resultaten met het overgrote deel van de AWD, waar damherten geleidelijk in aantal worden teruggebracht.

Insecten

“De eerste resultaten tonen dat we de duinen waarschijnlijk stukje bij beetje weer in hun oorspronkelijke luister kunnen herstellen”, voorziet Mark van Til. “In Zeeveld Noord en in het Wolfsveld bloeide de liguster weer. In vochtige duinvalleien zoals het Groot Zwartevelde zagen we dat de moeraswespenorchis, rond wintergroen en parnassia al snel weer tot bloei komen. Gewoon biggenkruid, dat een beetje lijkt op paardenbloem, zorgde op verschillende plekken weer voor een gele bloemenzee.” Positieve effecten op insecten konden vorig jaar nog niet duidelijk worden vastgesteld. Van Til: “Herstel van insecten verloopt vaak wat trager, maar dat zien we hopelijk dit jaar wel gebeuren.

Ik verwacht meer nectarzoekende insecten als zweefvliegen en wilde bijen en ook kleine parelmoervlinder en heivlinder kunnen zomaar profiteren van de verbeterde omstandigheden binnen de rasters. Eerlijk gezegd denk ik dat het dit jaar nog mooier wordt binnen de beschermde gebieden. De vegetatie heeft een jaar rust gehad, we hebben nu een natter voorjaar gehad en de voorjaarsbloei van veel plantensoorten is al uitbundig.”

Pollenberg

Als we in het duin een kijkje nemen bij de Pollenberg wijst Waternet-ecoloog Van Til op een enorme bos duinviooltjes. “Bezoekers zien duinviooltjes vrijwel altijd als eenlingen staan. Maar kijk hier eens, deze viooltjes hebben vorig jaar goed kunnen groeien zonder opgevreten te worden. Daardoor kunnen ze zich nu ontwikkelen tot mooie bossige plantjes met flink veel bloemen. Dat zien we bij meer planten. Zo ontstaat weer de benodigde nectarrijkdom waar insecten van kunnen profiteren.” Binnen het raster valt ook de rode gloed op van grote oppervlaktes rode kandelaartjes. Van Til: “Dat zagen we ook nog maar zelden de afgelopen jaren.”

Zijn hoop is erop gevestigd dat de ontwikkelingen binnen de exclusies uiteindelijk ook positief doorwerken op de natuur erbuiten. “Gaan de uitgerasterde delen in het duin functioneren als bronrijk gebied voor plantenzaden, insecten en nieuw bodemleven? Of treedt er na een aantal jaren van herstel weer langzaam verzuuring en verarming op?”, vraagt Van Til zich af. “Met het onderzoek dat tot 2025 loopt, willen we ook antwoord krijgen op zulke vervolgvragen.”

Kalkrijk zand

Want dat is het dubbele: om de soortenrijkdom te behouden, kan duinnatuur niet volledig zonder begrazing. Zo brengen konijnen door te graven kalkrijk zand aan de oppervlakte en houden ze de vegetatie open. In kaal zand groeien pioniersplantjes en soorten als het duinviooltje dat van voedselarme, kalkrijke grond houdt. Door grassen kort te houden is er veel ruimte

Mark van Til, ecoloog bij Waternet

voor bloeiende kruiden en insecten die daarvan afhankelijk zijn. Door damhertenvraat zijn de duinen echter al jaren arm aan nectarrijke planten die tot bloei kunnen komen. Veel struvelen zijn opengetrapt of zelfs kapot gegraasd. Van Til: “Dat willen we niet meer. Daarom brengt Waternet het aantal damherten terug, zodat de biodiversiteit zich weer kan herstellen.” Grote kans dat u hier in de toekomst weer bloemrijke duinen aantreft, vol bijzondere insecten zoals hommels en dagvlinders en meer zangvogels die graag insecten eten. Naast damherten kunt u misschien ook weer oog in oog staan met reeën. Dat moet haast wel een geruststelling zijn voor liefhebbers van soortenrijke duinnatuur.

Hoopvolle bestuivingspecialist

Koos Biesmeijer, wetenschappelijk directeur van Naturalis en bestuivingspecialist, liet eerder in Struinen zijn licht schijnen op het omvangrijke exclusie-onderzoek. “Overbegrazing door viervoeters”, liet hij optekenen, “onderdrukt in veel natuurgebieden planten en dieren. In de AWD leven nog steeds te veel herten. Daardoor hebben andere soorten, waaronder insecten, het moeilijk.” Biesmeijer was destijds allesbehalve pessimistisch over herstelkansen. “Als natuurbeheerders de juiste dingen doen”, voorspelde hij, “dan is bij planten en insecten al na een paar jaar verbetering zichtbaar.”

5 vragen aan:

Astrid Weijers(57)
Gespot:
28 april 2021

Stel je eens voor?

“Ik ben Astrid Weijers. In woon samen met Erik, in Zwaanshoek. Mijn passies zijn natuur en reizen.”

Kom je vaak in de duinen?

“Heel vaak. Het afgelopen coronajaar was ik er meerdere keren per week. Ik verken graag het duin op verschillende tijden van de dag en bij verschillende ingangen. In het duin ben ik even bevrijd van het beeldscherm, kan ik mijn hoofd leegmaken en genieten van het weidse uitzicht, afwisselende landschappen en alles wat hier zoal leeft.”

Waarom trekt de natuur je zo aan?

“Ik ben geboren in de Haarlemmermeer. Van jongs af aan wilde ik reizen en de wereld ontdekken. Dat heb ik gedaan. Ik ken Afrika, reisde twee keer een half jaar door Zuid-Amerika en was in Nieuw-Zeeland en Australië. Met Erik ben ik in Costa Rica geweest, voor de prachtige flora en fauna. Daar waren wij op de juiste plek om te genieten van onze gezamenlijke hobby vogels spotten. Tijdens

mijn reizen zag ik dat we niet goed omgaan met de natuur en dat we de wereld langzaam kapotmaken.”

Wat doe jij hiertegen?

“In 2005 ben ik als vrijwilliger voor WNF Rangers gaan werken. Rangers zijn nieuwsgierige kinderen die graag over de natuur leren. Mijn motto is educatie. Door met Rangers de duinen in te gaan en de natuur te laten zien, horen, voelen en ruiken, leren zij hoe belangrijk het is om er zuinig op te zijn. In Nationaal Park Zuid-Kennemerland geef ik gezinsexcursies. Daarnaast ben ik vrijwilliger bij Waternet en help kinderen begeleiden bij het educatieprogramma Waterpret met Waternet.”

Recent nog iets bijzonders gespot?

“Zeker. Met vriendin Lya zag ik op de zwarte route bij De Zilk een boommarter het pad oversteken. Tijdens het vogels spotten geniet ik met Erik altijd enorm van de weidse uitzichten waar water en natuur samenkomen.”

Natuurherstel

In de dynamische Van Limburg Stirumduinen ontstaat het ene na het andere stuifduin waar sporen in het zachte zand duidelijk zichtbaar zijn. Wuivend helm groeit er weelderig en duindoornstruikjes steken net hun kop boven het zand uit. In dit gebied liep ooit het Van Limburg Stirumkanaal, dat na modernisering van de waterwinning werd gedempt en teruggegeven aan de natuur.

Ontdek bloemrijke akkertjes met bijzondere insecten

In de 34 vierkante kilometer grote Amsterdamse Waterleidingduinen is het heerlijk wandelen. U mag van de paden af en vrij struinen door het duin. Of u kiest voor een gemarkeerde route. Bij de vier hoofdingangen zijn korte en lange routes uitgezet. Veel plezier!

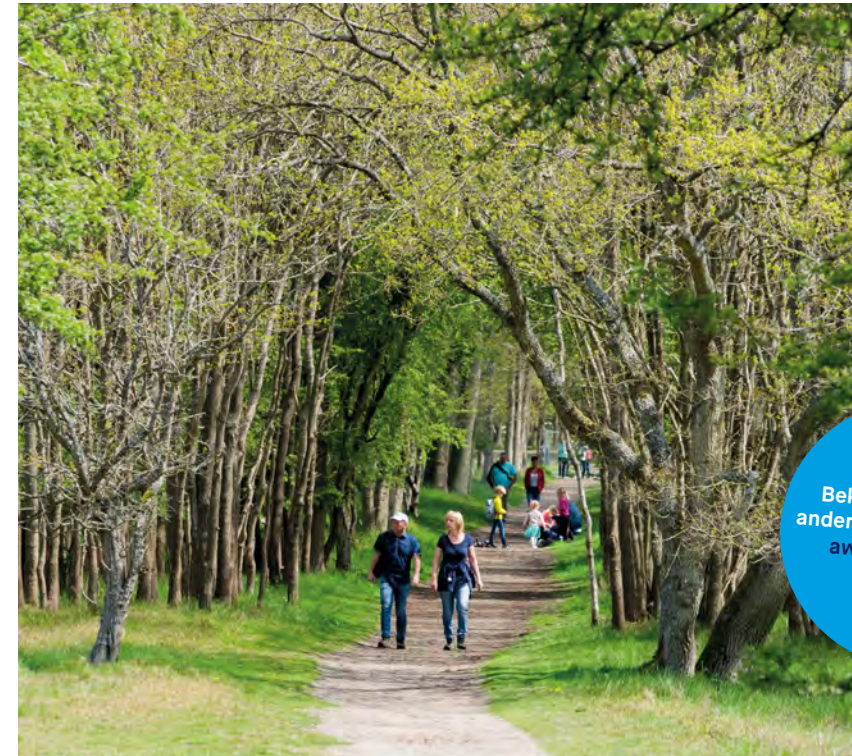
Routebeschrijving online

Een beschrijving van de Rode route Panneland met plattegrond vindt u op awd.waternet.nl. Volg vanaf ingang Panneland de rode paaltjes.

Achter het klaphek

Bij ingang Panneland loopt u rechtdoor over het klinkerpad en volgt de rode paaltjes. Aan uw linkerhand liggen de Graaflandsbergen. De route maakt een knik naar links en gaat in zuidelijke richting verder. Hier gaat u het klaphek door en

arriveert in Panneland, één van de zestien plekken in de Waterleidingduinen waar damhertwerende rasters staan. Aan weerszijden gaat het pad langs oude bloemrijke akkertjes waar vroeger landbouw is bedreven.

In het kort

Naam: Rode route Panneland
Start: ingang Panneland
Lengte: 3.8 km
Duur: uur/anderhalf uur
Typering: afwisselende rondwandeling
Geschikt voor: iedereen
Routebeschrijving: via awd.waternet.nl

Bekijk en download andere wandelroutes op awd.waternet.nl

Slangenkruid

Vanaf 1850 stond hier duinboerderij Panneland. De duinboeren leefden van (melk)vee, hakhout, aardappels en bloembollen. De boerderij is in 1953 afgebroken, waarna de akkertjes verruigden. Jaarlijks bewerken natuurbeheerders nu weer een afwisselend aantal akkertjes om de begroeiing op gang te brengen. Er verschijnen bloemen en kruiden zoals slangenkruid en gewone ossentong. Die zijn een feest van nectar voor bijen, hommels en vlinders.

Volop insecten

Door de enorme graasdruk van damherten was het aantal bloeiende planten in Panneland maximaal afgenomen. Bekijk aan de randen van het hekwerk maar eens het verschil in begroeiing. Buiten het hek is het net een golfbaan, er binnen groeien en bloeien weer talloze planten, struiken en grassen. In voorjaar en zomer zijn er weer volop insecten te zien.

Doornenberg

Via het Zegveld, met zijn vele meidoorns, gaat de route nog langs de kop van het Oosterkanaal. Links ligt de 28 meter hoge Doornenberg. Langs de gebiedsafrastering, met erachter Huis te Vogelenzang, loopt u vanaf hier weer in een rechte lijn terug naar ingang Panneland.

Tip!

van boswachter
Gerard

Ruimte en vrijheid

Bij de Zandvoortselaan sprak een vrouw mij aan. "Heerlijk die rust hier", zei ze. "Als je een paar honderd meter van de ingang bent, voelt het of je het duin voor jezelf hebt.

De natuurgeluiden, de geur van kamperfoelie en bloeiende robinia (acacia), de fladderende vlinders en verschillende landschappen zijn telkens weer een cadeautje."

Ik ben er even stil van. Achter mij hoor ik glazengerinkel en geroezemoes op het terras. Langzaam krijgen mensen weer meer ruimte. Naast terrassen zijn nu ook de scholen en winkels weer open. De woorden vrijheid en ruimte, maar ook 'natuur' zijn in een ander daglicht komen te staan. Door de beperkingen van het afgelopen jaar hebben meer mensen de weg naar het duin gevonden.

Geniet deze zomer ook van onze duinnatuur, in het bijzonder van de damhertenkalfjes die met hun moeders meehuppelen. Beluister de nachtegaal en de koekoek en het kenmerkende geluid van leeuweriken in het open veld. Pak de ruimte en geniet van zoveel mogelijk mooie dagen in de Waterleidingduinen!

Werkzaamheden in het duin

Ook deze zomer zijn er weer volop werkzaamheden in de Waterleidingduinen.

Gedroogde baggerspecie wordt uit de duinen naar buiten vervoerd. De specie is afkomstig uit infiltratiegeulen in het eerste infiltratiegebied. In infiltratiegeulen worden delen gemaaid met een maaiboot. Ook wordt onderwaterbeplanting verwijderd uit toevoersloten en kanalen. Maaiwerkzaamheden zijn nodig om er voor te zorgen dat alle voorzieningen toegankelijk blijven voor onderhoud en bediening. Om die reden verwijderen we ook een aantal 'zandbanken' in de watergangen. Hekwerk langs het fietspad Zandvoort-Langevelderslag gaan onze medewerkers

deels vervangen. Plaatselijk is ook herstelwerk zichtbaar aan klinkerwegen.

Hout van enkele slechte damwanden wordt vervangen met duurzaam Accoya-hout. Ter hoogte van Vogelenzang-De Zilk snoeien we abelen terug. De eikenprocessierups wordt opgespoord en verwijderd. Adelaarsvarens bij de Zilk worden vanaf mei maandelijks gemaaid. En vanaf augustus volgt de aanleg van stuifkuilen op het Middenveld.

Tenslotte kunt u zo nu en dan onderzoekers tegenkomen die research doen naar de rugstreeppad en de nauwe korfslak en naar het effect op de natuur van alle uitgerasterde gebiedsdelen.

Insectenhotel vol bezige bijen

Het is spitsuur bij het insectenhotel tegenover Bezoekerscentrum De Oranjekom. Vanaf de eerste warme voorjaarszon speuren mannetjes-metselbijtjes alle holtes af en inspecteren of die geschikt zijn voor ei-afzetting. Ze blijven daarna in de buurt om vrouwtjes aan te trekken.

Na de paring begint het metselwerk in een geschikt holletje. Vrouwtjes verzamelen nectar en

stuifmeel van bloeiende planten en vliegen af en aan. Achterin de holtes verzamelen ze stuifmeel waar eitjes op worden afgezet. Om alle rosse en grijze metselbijen en andere insecten te helpen, kunt u zelf ook een insectenhotel maken. Van bamboestengels of van afvalhout. Maak daarin boorgaatjes van 6-8 mm. Hang het logement op in tuin of op balkon.

Nieuwe bankjes geplaatst

In het voorjaar zijn alle zitbanken in de AWD vervangen voor nieuwe exemplaren. Het nieuwe robuuste meubilair heeft een prachtige natuurlijke uitstraling.

Broedkasten voor tapuit

Liefst zes broedkastjes zijn er in het duin ingegraven om tapuiten te verleiden in de AWD te broeden. Belangstelling is er genoeg, blijkt uit het verslag van vrijwilliger Cecile Bleijs, die er om de dag gaat kijken. "Ik zag afgelopen weken geregeld mannetjes-tapuiten territoriaal gedrag vertonen", vertelt Cecile. Exemplaren die met eten heen en weer vliegen, zijn nog niet gezien.

awd.waternet.nl

COLOFON

Struinen is een uitgave van Waternet. Jaarkaarthouders kunnen zich gratis aanmelden via awd.waternet.nl.

Redactie:
Afdeling Bron & Natuurbeheer,
Waternet

Tekst & coördinatie: Michel Verschoor

Ontwerp: Noortje Boer

Aan deze Struinen werkten mee:
Gerard Scholten, Miranda Kok,
Vincent van der Spek, Max van Steijn,
Bas Brouwer, Yanthe Otto, Mark van
Til, Peter Mohlmann, Mirte Wiltink,
Maarten Jan van der Meulen,
Maarten van Kampen, Nora de Groen

Fotografie: Alwin Slomp, Jan Dirk Bol,
Ghita Pluijmaekers, Gerard Scholten,
Luc Geelen, Nora Leungen, Michel
Verschoor, Waternetarchief, Susanne
Clermonts.

Tips voor de redactie:
awd@waternet.nl
Vogelenzangseweg 21
2114 BA Vogelenzang

Amsterdamse
Waterleidingduinen

Jaarkaart

Koop uw
jaarkaart
online!

M/V

Zandhagedis

Kijk voor actuele informatie over onze activiteiten en excursies op awd.waternet.nl